

Dr. SALIH-ef. SIVČEVIĆ

- MUDERIS, PEDAGOG I REFORMATOR BEHRAM-BEGOVE MEDRESE U TUZLI

Hamdija SIVČEVIĆ

Čitajući razne zapise, časopise, edicije i prateći izlaganja na nekim okruglim stolovima, posvećenim različitoj vjerskoj problematici, može se naići na vrlo mnogo kontradiktornih podataka o školovanju, životu i radu našeg velikog alima, rahmetli dr. hfz. Salih-ef. Sivčevića, bivšeg člana najviših vjerskih i kulturno-prosvjetnih institucija u BiH, bivšeg muderisa i upravitelja Behram-begove medrese u Tuzli. Da bi se izbjeglo i dalje nepotpuno informisanje o njegovom životu, na osnovu sačuvanih dokumenata, provjerenih podataka, porodične dokumentacije, porodične tradicije, sjećanja i drugih izvora, sačinjen je ovaj kratak nekrolog o ovom zaboravljenom alimu, entuzijasti, reformatoru medrese i društvenom radniku.

Hafiz dr. Salih-ef. Sivčević, rođen je 1885. godine u Vražićima (općina Čelić), najmlađe dijete rahmetli Abdulkerima (Mahmut, Halil, Ajna) i majke Begije Kovačević. Potječe iz bogate zemljoradničke porodice, koja je nudila i hanske usluge na starom putu Tuzla-Brčko. Sivčevića han nalazio se na raskrsnici puteva Tuzla - Brčko i Koraj - Čelić - Vražići - Velijino Selo, pa je predstavljao najvažniji i najveći han (prenočište i odmaralište) na jedinoj kolskoj komunikaciji Tuzla - Brčko. Han je nudio usluge: ishranu, prenočište i odmor ljudi i konja, kupovinu robe, potkivanje konja, opravku kola i oružanu pratnju karavana preko Majevice. Obavljali su je kavazi, čiji potomci i danas žive u Vražićima. U preostaloj zgradi Sivčevića hana, godine 1941., održano je savjetovanje lokalnih ustaničkih vođa. Han je definitivno srušen poslije Drugog svjetskog rata, ali se i danas njegov lokalitet u narodu i topo-

grafskim kartama naziva Sivčevića han.

Prema pričanju stogodišnjeg Muharema Kevrića iz Vražića (15. 06. 1997. godine), otac i djed Salih-ef. Sivčevića, svakih 15 dana, donosili su u selo, u bisagama, znatnu sumu dukata, zarađenih na ime hanskih usluga.

Dijete i mladić Salih, kao učenik u mekteb-ibtidaije u selu, sve do svog odlaska u medresu u Brčkom vrlo je često, u hanu, slušao uzbudljive priče i opise dogavaja putnika. To je znatno utjecalo na njegov nemiran duh i odlazak u svijet.

Godine 1897., kao dječak od 12 godina, upisuje se u *Čačak-medresu* u Brčkom, koju uspješno završava. Godine 1903., sa svojim prijateljem i vršnjakom iz medrese i sela, rahmetli Alijom Livadićem, krenuo je u Istanbul. Godine 1904. upisali su se u medresu u Istanbulu, u klasi čuvenog muderisa hfz. Mehmeda Teufika bin Mehmeda Sabita. Nakon 10 godina slušanja njegovih predavanja, hfz. Salih-ef. je 1333. godine po Hidžri (1914. godine), dobio idžazetnamu kojom se "proglašava sposobnim za sva islamska vjerska zvanja."

Po kazivanju 90-godišnjeg Mehmeda Sivčevića iz Vražića (10. juna 1997. godine) do Istanbula su putovali pet mjeseci, pa je pretpostaviti da nisu koristili brža saobraćajna sredstva. Prema istom kazivanju, putovali su preko Bosne - Sandžaka - Kosova - Makedonije - Bugarske za Tursku. Putovali su, gdje god su mogli, kroz krajeve naseljene muslimanskim stanovništvom. Po dolasku u Istanbul, da bi se prehranili i uštedjeli nešto novaca za nastavak školovanja, obavljali su uz hodžaluk i različite fizičke poslove.

Potpis muderisa na idžazetnami ovjerilo je

Ministarstvo prosvjete - odjeljenje za vjeru Turske i Ministarstvo za vanjske poslove.

U toku školovanja živjeli su od hodžaluka (vjerskih usluga) i fizičkog rada. Bio je to težak život, pa je njegov prijatelj hfz. Alija Livadić prekinuo daljnje školovanje i vratio se u Vražiče gdje se zaposlio kao imam, muallim i vaiz. Njegovi vazu-nasihati bili su nadaleko poznati.

Salih-ef., sad već hafiz sa vanrednim glasom i mekamom, upisuje se na Daru-l-hilafe (reformisana velika teološka škola) u Istanbulu. Studij završava 1337. godine po Hidžri (1918. godine) kao odličan student u rekordnom roku od 4 godine.

Nakon završenog školovanja na ovoj školi dobiva diplomu kojom se "proglašava sposobnim za najveća islamska vjerska zvanja".

Diplomu potpisuje 10 profesora (muderisa) raznih nastavnih oblasti, a ovjerava Prosvjetni inspektor za vjere i Šejhu-l-islam - vrhovni islamski starješina, Esseid Nuri.

Godine 1337. po Hidžri (1918. godine) kao redovan student nastavlja školovanje na Sulejmaniji - Daru-l-Mutehassisin - Velikoj reformisanoj školi za doktorat. Nakon trogodišnjeg slušanja predavanja, polaganja potrebnih ispita i uspješne odbrane pismene radnje za doktorat teologije, 1340. godine po Hidžri (1921. godine), prima diplomu koja mu daje najveći stepen obrazovanja - doktor teologije i "proglašava ga sposobnim za sva najveća islamska vjerska zvanja, kao doktor teologije". Potpise pet profesora ovjerava Prosvjetni inspektorat za vjeru i Ministarstvo prosvjete - Odjeljenje za vjere Turske.

Uvidom u indeks Daru-l-Mutehassisina (Sulejmanije) može se zaključiti da je u toku tri godine studija na visokoškolskoj ustanovi slušao i polagao ispite iz 12 nastavnih oblasti. Iz svih ispita i pismenog rada dobio je ocjenu ondur (10).

Tačnost prijevoda na bosanski jezik i sadržaja sve tri idžazetname potvrdio je reisu-l-ulema h. Mehmed Džemaludin Čaušević (23.11.1928. godine br. 2508/1,2,3 - 1928).

Prema nekim navodima, u međuvremenu je pohađao, vanredno, dvije godine i predavanje na Daru-l-Fununu.

Ukupno školovanje hfz dr. Salih ef. Sivčevića u Istanbulu, trajalo je 17 godina.

Nakon završenog školovanja, prema njegovom kazivanju u okviru porodice, javio se kao dobrovoljac u Tursku armiju, kao oficir pod imenom Salih Sabri učestvovao je koncem 1921. i početkom 1922. godine u konačnom oslobađanju Turske od Grka. Prema istom kazivanju najteže mu je bilo u borbama na Čataldži.

Tako široko obrazovanje i iskusan alim i pored primamljivih ponuda (po njegovom pričanju) za visoke vjerske funkcije u Turskoj, mučen nostalgijom za rodnim krajem, vraća se u Bosnu, u tada malu kasabu Tuzlu.

Godine 1922. postavljen je za upravitelja Behram-begove medrese, u Tuzli. Odmah je pokazao upornost, znanje i savjesnost u obavljanju poslova koji su mu povjereni. Inače, skroman, dobrodušan, druželjubiv, veseo i susretljiv čovjek, brzo je upoznao mentalitet ljudi i osvojio sredinu u kojoj se obreo. Jak utisak ostavio je na džematlije, čaršiju i širu okolinu svojim vazunasihatima, svakoga petka u Behram-begovoj džamiji, tokom rada u Tuzli i Miščinoj džamiji za vrijeme službovanja u Sarajevu. Počinjali su sa uobičajeno:

Evvelu Allah - prvi je Allah (najprije spominjemo Allaha i Njegovo ime);

Ahiru Allah - Posljednji je Allah, On ostaje poslije svih, On ostaje živ i samopostojeći, kada sve drugo što je nekad bilo živo bude pomrlo;

Zahiru Allah - Allah je kao Stvoritelj jasno vidljiv po svojim stvaranjima i po svojim stvorenjima, jer je On jedini Stvoritelj;

Batinu Allah - (ipak) Allah je skriven, nevidljiv našim očima, Njega ne možemo da vidimo na ovom svijetu;

Men kjane fi kalbihi ve lisanihi Allah -

— U koga na srcu i na jeziku bude Allah;

Fe muinuhu ve nasiruhu fiddarejni Allah -

— Njemu, to jest takvom čovjeku, Allah Uzvišeni će biti pomoćnik, pomagač i zaštitnik na oba svijeta;

Ve men kjane fi kalbihi ve lisanihi gajrullah

— A kome na srcu i na jeziku bude nešto drugo osim Allah;

Fe hasmuhu ve muntekimuhu fiddarejni Allah -

— Njemu, takvom čovjeku i na ovom i na budućem svijetu, i protivnik, parničar i osvjetnik koji mnogo kažnjava biće Allah;

Sa ovom njegovom uvodnom besjedom počinju i danas, svake sedmice predavanja iz "Mesneviye" u Nakšibendijskoj tekiji Šejh Ahmed Nuruddin u Tuzli. Ovu praksu uveo je osnivač ove tekije i mesnevihan prof. hadži Ahmed-ef. Mešić iz poštovanja prema svom muderisu hfz. dr. Salihu Sivčeviću. Pored bosanskog poznavao je arapski, turski i perzijski jezik, pa se sa lakoćom služio knjigama na tim jezicima.

Svojim radom u Medresi i djelovanjem u dobrotvornim organizacijama - "Merhamet", čiji je bio član i funkcioner (1930. godine član Upravnog odbora "Merhameta" u Sarajevu³ - uspostavljao je kontakte sa viđenim ljudima, alimima i drugim građanima Tuzle, šire regije i Bosne, pa su ga tražili svuda.

Godine 1922. stupio je u brak sa Đulzarom Sijerčić, kćerkom hadži Ahmet-bega Sijerčića, trgovca, veleposjednika i doživotnog mutevelije vakufa u Tuzli. U braku je imao šestero djece, od kojih su dva sina i kćerka (udata u Istanbulu) i danas živi. Ovu bračnu vezu ističem jer će ona odigrati značajnu ulogu u životu Salih-ef., naročito u akciji reforme i dogradnje Medrese i njihovom finansiranju.

Čitavo vrijeme službovanja u Tuzli, stanovao je u Džindić-mahali. U prvo vrijeme kao podstanar u porodičnoj kući Topčagića, u perifernom dijelu Džindić mahale, zvanom Podjanuša.

Godine 1926., njegova žena Đulzara kupila je od svoga oca Ahmed-bega Sijerčića, za struku mađarija, koju je dobila od svoje majke Aze, kuću u Džindinu sokaku u istoj mahali.

Došavši u Medresu, zatekao je u njoj organizaciju, sustave i sistem obrazovanja uobičajen u svim medresama Turske carevine. Nastava se izvodila individualno, po nastavnim predmetima i muderisima, pa je Medresa imala i mali broj učenika. Usljed nepovoljnih društvenih i političkih prilika za muslimane BiH, stalno je opadao interes za upis u Medresu, a samim tim i broj učenika.

Opadanje broja učenika naročito se odrazilo u periodu od 1907.-1922. godine. Tako je 1907. godine Medresu pohađalo 36 učenika, taj broj 1922. godine spao je na samo 9 učenika.

Uvidjevši opasnost od zatvaranja Medrese, inspirisan reformatorskim idejama školskog sistema Osmanske carevine, potrebama i sazna-

njima o novom tipu obrazovanja učenika, kako u vjerskim tako i svjetovnim disciplinama, odlučuje se na široku reformu Medrese. Reforma Medrese, među ostalim, obuhvatila je:

- ukidanje individualne nastave i uvođenje razredne nastave u petogodišnjem trajanju (u šk. 1923./24. godine upisana su dva odjeljenja redovnih učenika prvog razreda);

- uvođenje u Medresu potrebne školske dokumentacije i administracije, po uzoru na gimnaziju.

- postepeno uvođenje u nastavni program, pored stručnih i svjetovnih predmeta: bosanski jezik, arapski jezik, turski jezik, nacionalna i opća historija, historija islama, zemljopis, matematika, fizika, prirodopis, krasnopis, higijena, domaćinstvo, gospodarstvo i zadrugarstvo, građanske nauke i administracija.

Tada se u Medresi, tokom reforme, u pet razreda izučavalo ukupno 24 nastavna predmeta, od čega 14 svjetovnih i 13 stručnih predmeta.

Upotrebljavalo se oko 100 udžbenika i priručnika. Uz navedene strane jezike, kasnije, u V razredu uveden je kao obavezan njemački jezik u tromjesečnom trajanju.

Arapski, turski, bosanski jezik izučavali su se u svim razredima. Stručni predmet: kiraeti Kur'an-kerim, akaid, ahlak, fikh, hadis, tefsir, feraiz, vaz, imamet, husni-hat, meanija, mantik, metodika vjerske nastave, uključivani su u nastavni proces po razredima uz učenje arapskog i turskog jezika ili onda kada učenici budu u mogućnosti pratiti nastavu na tim jezicima, bilježeći prijevod tekstova udžbenika ispod samog teksta (kaičenjem). U V razredu izučavani su uglavnom stručni nastavni predmeti;

- organizacija praktične nastave za imama, hatiba, mualima i mujezina u Behram-begovoj džamiji i drugim džamijama uz ramazan;

- Uvođenje (1923. godine) prijemnog ispita iz kiraeta i uvjetovanje upisa u Medresu za završenom osnovnom školom u četverogodišnjem trajanju, što su ostale medrese ovog tipa uvele tek 1931. godine;

- Uvođenje kursa obuke iz Kiraet-Kur'anikerima u I polugodištu I razreda za učenike koji su položili prijemni ispit, ali uz slabije poznavanje učenja Kur'anikerima;

- Uvođenje ljekarskog pregleda učenika pri

upisu u I razred i otvaranje školske ambulante;

— Uvođenje svakodnevne korepeticije (grupnog učenja učenika) za sve razrede, pod nadzorom dežurnih muderisa i starijih učenika medrese. Zapažanja sa časova korepeticije dežurni korepetitori unosili su u posebne dnevničke rada;

— Preuzimanje sistema ocjenjivanja učenika (softi) iz gimnazije i Gazi Husrev-begove medrese, pa su polugodišnji izvještaji o uspjehu učenika (za roditelje) štampani na posebnom formularu, na bosanskom jeziku (štamparija "Risto Sekulić" u Tuzli). Godišnja svjedočanstva (u izdanju islamske dioničke štamparije u Sarajevu) sadržavala su pored nastavnih predmeta i ocjene latinicom i sve generalije o učeniku, imena nastavnih predmeta i ocjene na arapskom jeziku, pisane arapskim pismom;

— Uvođenje funkcije softa-baše (glavnog učenika) kao odgovornog učenika medrese koji je biran između odličnih učenika IV razreda, a čiji je mandat trajao dvije godine. Među softa-bašama ovog perioda rada medrese mogu se istaknuti: Abdurahman-ef. Hukić, Ibrahim-ef. Drljača, Husein-ef. Mujić, Mehmed-ef. Sadiković, koji su u toku školovanja završili hifz - postali hafizi, a kasnije završili visoke škole i svojim radom znatno utjecali na razvoj islamske vjerske svijesti i kulture;

— U zgradi Medrese, obnovljenoj priložima gravana (1923.-1924. godine) organizuje medresu internatskog tipa unoseći u spavaonice gvozdene krevete, u učionice školske klupe;

— Osnivanje đačke kuhinje i utvrđivanje kućnog reda medrese i internata;

— Uvođenje stalnih odmora - ferija i dnevnih prekida nastave uz vjerske i državne praznike.

Godišnji raspust od 25. juna do 5. septembra, ramazansko ferije od 27. šabana do 5. ševala, Kurban-bajram od 6. do 14. zu-l-hidžeta. Osim toga, nastava nije izvođena petkom, na državne praznike, novu godinu po Hidžri, Mevlud i uoči mubareć-večeri Lejlei-regaiba i Lejlei-berata.

— Osnivanje biblioteke Behram-begove medrese 1924. godine, u kojoj stalnim nabavkama knjiga obogaćuje knjižni fond. Tako je biblioteka, već u 1929. godini, imala potreban fond knjiga za sve izučavane nastavne predmete na

arapskom i turskom jeziku i većinu potrebne literature za svjetovne predmete. Kada je 1943. godine njemačka vojska zaposjela zgradu medrese, biblioteka Behram-begove medrese prenesena je u Ured imamata u Tuzli, a zatim u Sagrdžijan ili Bijelu džamiju, u mahali Tušanj - Potur mahala, gdje je ostala do 1948. godine kada je uništena - spaljena. Ormare i vitrine biblioteke nepovratno je uzela njemačka vojska.

Spaljivanjem knjiga biblioteke Behram-begove medrese uništeni su i dragocjeni primjerci veoma starih knjiga na turskom i arapskom jeziku koje je dr. Salih-ef. Sivčević donio iz Carigrada po završetku studija, a koje je njegova porodica poklonila biblioteci Behram-begove medrese poslije njegove smrti.

U vremenu od 1929. godine do 1933. godine prema porodičnoj tradiciji, sjećanju, dokumentaciji i zapisima raznih vjerskih časopisa, može se zaključiti da je dr. Sivčević bio član Hodžinske kurije - vrhovne vjerske institucije muslimana Bosne i Hercegovine i Kandidat-Kurije za Reisu-l-ulemu. Kurija se u to vrijeme sastojala od 24 člana i vršila izbor reisu-l-uleme i članova — Ulema-medžlisa, operativnog ili izvršnog organa koji je vodio poslove vrhovnog muslimanskog vjerskog tijela.

Prema odredbama tadašnjeg Vjersko-prosvjetnog autonomnog muslimanskog statuta BiH, za člana Ulema-medžlisa mogao je biti izabran samo onaj ko je imao najveću vjersku kvalifikaciju. Sjednicama Ulema-medžlisa u sazivu od 1928. - 1932. godine, predsjedavao je reisu-l-ulema hadži Mehmed Džemaludin Čaušević. Članovi Ulema-medžlisa u navedenom sazivu bili su: hfz. Mehmed ef. Okić, hfz. dr. Salih-ef. Sivčević, Mahmud-ef. Bahtijarević i Šaćir ef.-Mesihović. Članovi Ulemai-medžlisa koje je izabrala Hodžinska kurija, prema tada važećim zakonima i navedenom statutu, svojim ukazom imenovao je kralj Kraljevine SHS kao službenike (Ukaz od 27.10.1928. godine, VM broj - 5598). Interesantno je napomenuti da je na razvrstavanje po tom ukazu u drugu kategoriju, prve grupe, prvog stepena osnovne plaće državnih službenika, dr. Salih-ef. Sivčević uložio žalbu (24.11.1928. godine) Visokom državnom savjetu kraljevine SHS u Beogradu. U žalbi ističe da je nepravilno razvrstan u drugu kategoriju, naglašavajući da za njegove kvalifikacije pripada

razvrstavanje u prvu kategoriju i da je reisu-l-ulema hfz. Mehmed Džemaludin-ef. Čaušević, kao jedino kompetentan, "ocijenio da za moje kvalifikacije pripada razvrstavanje u prvu kategoriju državnih službenika, a da Ministarstvo vjera i Visoki prosvjetni savjet nisu kompetentni za ocjenu mojih kvalifikacija, jer nemaju za to stručnjaka koji je verziran u diferenciranje svih fakulteta Unverziteta u Carigradu".

Za tekst navedene žalbe karakterističan je otvoren, slobodan i energičan nastup, što ga inače karakteriše, a koji, sigurno, nije bio bez posljedice.

U porodičnoj dokumentaciji nisu nađeni podaci o tome kakvo je rješenje doneseno po ovoj žalbi. Evidentno je da je članstvo u Ulema-medžlisu izgubio kao potpisnik Rezolucije o vjerskoj autonomiji muslimana Jugoslavije. Kralj Aleksandar "po milosti Božijoj i volji narodnoj" razriješio ga je dužnosti člana Ulema-medžlisa, pa je ostao bez posla. Poslije toga vratio se iz Sarajeva u Tuzlu i nastavio rad u Medresi.

Iz porodične dokumentacije vidi se da je 1932. godine bio član Delegacije Tuzle za doček velikog islamskog mislioca Emira Šekiba Arslana, koga su dočekali u Brčkom.

Neumorni reformator i entuzijasta vrši i dalje promjene u životu i radu medrese, čime se kod stanovništva i učenika povećava interes za upis u medresu. Medresa postaje pretijesna za obavljanje ukupne odgojno-obrazovne djelatnosti. Zbog toga počinje sa sakupljanjem priloga za dogradnju i opremu medrese. Organizuju se sergije, (sakupljanje priloga) petkom, bajramima pred svim džamijama i svim godišnjim i seoskim dovama u regiji.

Aktom Sreskog mearifskog povjerenstva u Tuzli (br. 556/36 od 13.05. 1936. godine) upućenom naibu za IVZ u Sarajevu, ovo povjerenstvo ovlašćuje hfz. dr. Salihu Sivčevića, Muhamed-ef. Husića i Šefket-ef. Šabića - muderise, da mogu sakupljati dobrovoljne priloge za gradnju, proširenje i opremu medrese u Tuzli.

U tom aktu, kao razlog za potrebu proširenja ističe se da je u Medresu upisan 141 učenik, od kojih je u internat moglo biti primljen samo 81 učenik.

U istom dokumentu evidentirano je:

"Da je u pogledu odgoja đaka vrlo nezgodno

da vani stanuju, jer isti trpe u pogledu napretka u nastavi i normalnom odgoju.";

— da vakuf Behram-begove medrese, kao osnovu za dogradnju, raspolaže u centralnoj blagajni sa 28.000 dinara, bez kamate;

— da je zaključkom Sreskog mearifskog povjerenstva u Tuzli, predloženo da se kao pripomoć za izgradnju medrese, iz ranije ubratih prireza Sreza tuzlanskog, dodijeli suma od 100.000 dinara;

— da je mutevelija Turali-begova vakufa u Tuzli hadži Ahmed-beg Sijerčić izjavio da Behram-begova medresa ima u Centralnoj blagajni 26.500 dinara, bez kamate;

— da je hfz. dr. Salih-ef. Sivčević izjavio da u slučaju gradnje medrese Uprava medrese raspolaže sa oko 40.000 dinara, kojim bi mogla pripomoći gradnju (fotokopija navedenog akta u prilogu)."

Sve navedeno upućuje kako je počela akcija sakupljanja sredstava za dogradnju medrese u 1935. i 1936. godini. Koliko je ukupno sakupljeno sredstava za dogradnju nije poznato. Ali je poznato da imenovana komisija sa hfz. dr. Salih-ef. Sivčevićem na čelu najviše doprinijela realizaciji ove plemenite zamisli i akcije. Veliku pomoć za dogradnju medresa imala je Vakufska direkcija u Sarajevu, a veliko zalaganje za sakupljanje sredstava za dogradnju medrese u drugim dijelovima Bosne, pokazao je Muhamed-ef. Pandža, član Ulema-medžlisa.

Tako je dograđena medresa 1938. godine proširena sa učioničkim i spavaoničkim prostorom, kuhinjom, trpezarijom, kupatilima i magacinskim prostorom. Poslije dogradnje raspolagala je sa 23 prostorije u kojima se mogla nesmetano odvijati odgojno-obrazovna djelatnost i život 150 učenika.

Novodograđena medresa otvorena je 1939. godine. Uredbom o nižim medresama br. 936., koju je propisao Ulema-medžlis 21. februara 1939. godine., Behram-begova medresa u Tuzli promijenila je svoje ime i dobila novi naziv: "Niža okružna medresa u Tuzli", sa arapskim prijevodom "El-medresetu talijetu-l-valijetu bi Tuzla" tako je iz njenog naziva nestalo ime velikog legatora Behram-bega. Ovom uredbom Behram-begova medresa u Tuzli dovedena je u rang niže gimnazije.

Za redovno doniranje rada Behram-begove medrese u periodu 1925.-1943. godine naročite zasluge, pored Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva, imao je mutevelija Tuzlanskog vakufa hadži Ahmet-beg Sijerčić, koji je saglasno vakufnamama legatora, izdvajao značajna sredstva za Medresu.

Tako, naprimjer, u šk. 1932/33 g. iz Vakufa hadži Hasanove džamije (Čaršijske), u budžet Medrese, izdvojeno je 53.600 dinara. Dakle, daleko više nego je bila donacija Sreskog vakufsko-mearifskog povjerenstva u Tuzli, u iznosu od 32.000 dinara.

U 1940. godini, prema pisanju akademika rahmetli Hamdije Kreševljakovića, samo iz prihoda Turali-begova vakufa, u budžet Medrese izdvojeno je 31.500 dinara. Dakle, znatna suma, ako se uzme u obzir da je ukupan prihod tog vakufa u 1940. god. iznosio 219.717 dinara.

Od ukupno 21 godine radnog staža hfz. dr. Salih-ef. Sivčevića, 17 godina je proveo na reformi, razvoju i podizanju ugleda Medrese.

Zajedno sa Nastavničkim vijećem Medrese, ukupnim radom na podizanju nivoa obrazovanja učenika (softi, tabele), uspio je postići da je ova medresa prednjačila nad skoro svim medresama istog tipa u BiH, kako je to pisao hadži Mehmed-ef. Handžić. Njeni učenici isticali su se, pored ostalog, naročito u poznavanju arapskog jezika. U poznavanju svjetovnih predmeta nisu zaostajali za ostalim školama, pa su sa lahkocom nastavljali školovanje u Mektebi--nuvabu (7 učenika). Skoro pola generacije 6 svršenih učenika školske 1941./42. g. nastavilo je školovanje u novoosnovanoj Učiteljskoj školi u Tuzli. Više učenika ove medrese nastavilo je studij islamskih ili orijentalnih nauka u islamskim zemljama.

U okviru prigodnih porodičnih kazivanja, isticao je kao svoje glavne saradnike u reformi medresa hfz. Muhameda Husića - muderisa, Šefket-ef. Šabića (prefekta, kasnije muderisa) i hfz. Ahmeta Redžebašića - kurra-a Medrese. U svjetovnom dijelu reforme Medrese najviše je isticao eminentne profesore Medrese: Muhameda Gagića, Mehmeda Selimovića, dr. Mustafu Mujbegovića, Omera Đuđu, Muhameda Husića, Danila Saloma.

Pored aktivnosti na reformi Medrese i izvođenja nastave iz arapskog i turskog jezika, tef-

sira, ahlaka i akaida bio je aktivan i na širem vjerskom obrazovanju stanovništva. Po pozivu džemata držao je dersove vazu-nasihate na godišnjim seoskim dovama, kišnim dovama, murad-dovama, na dovištima cijele sjeveroistočne Bosne. Pri držanju vazu-nasihata i dersova bogatog kontakta s ljudima, u raznim prilikama isticao je načelo da ljude treba savjetovati i obrazovati permanentno, u svim prilikama obraćajući im se jednostavno i razumljivo u skladu sa njihovim intelektualnim sposobnostima. U svoje dersove često je i vješto ukomponovao hadise Muhammed, a.s., razne hikaje (priče) iz života ashaba (drugova Muhammeda, a.s.) velikih imama: Ebu Hanife, Malika, Šafije, Ahmeda, objašnjavajući na pristupačan način njegove mezhebe — fikhsko-pravne škole u islamskom učenju.

Isticao je naročito otvorenost u razlici mišljenja kod imama Ebu Hanife i Malika skoro saglasno njihovoj divnoj izreci: "Moje mišljenje je ispravno, uz mogućnost da bude pogrešno, a mišljenje mog protivnika je pogrešno uz mogućnost da bude ispravno."

Za svaki svoj ders pisao je pismene pripreme na turskom ili arapskom jeziku. Analiza tih priprema upućuje na zaključak da on, iako je bio odličan retoričar, ništa nije prepuštao slučaju. Znao je tačno i detaljno je razradio sve što je htio da postigne svojim nastupom, zato se i danas veoma često i u običnim razgovorima, u krugu starije generacije, na širokom području njegova djelovanja citiraju misli i savjeti. To upućuje na zaključak da je kod muslimanskog stanovništva stekao izuzetno poštovanje. Brojna su mjesta njegovog povremenog angažovanja kao predavača na raznim dovama, na seoskim dovištima, musalama i džamijama. I danas su ostale u sjećanju dove: U Dobrinji, Međašu, Jaruške (Vijenac), Brloškom Potoku, Bokavićima, Ribnici, Banovići Selu, Toplicama, Brateljevićkoj pećini kod Kladnja (Djevojačka pećina), selu Gračanići, Treštenici, Lipnici, odnosno Pascima.

Sadržina svih njegovih nastupa na dovama bile su vjerske pouke, ali i uputstva za život i odgoj mlađih generacija.

Navedene dove održavane su uglavnom od prvog utorka poslije Jurjeva (6. maj) pa do petog utorka poslije Aliđuna (2. august). Prvog utorka iza Jurjeva održavala se prva dova u Dobrinji, a

posljednja dova na ovom području održavana je u Lipnici, odnosno Pascima. Dove su održavane u vrijeme najvećih poljoprivrednih radova i najvećeg straha od prirodnih nepogoda.

Svoje bogato iskustvo u održavanju vazova iskazao je djelimično u svom članku objavljenom u El-Hidaji pod naslovom "Riječ-dvije o potrebi vazova" (El-Hidaje, II/1937.-38., br. 6, str. 82.) Bio je veoma aktivan u Društvu ilmiji "El-Hidaje", čiji je član ostao do smrti.

Redovno je biran za člana Glavnog odbora ili potpredsjednika društva. U tuzlanskom regionalnom (kotarskom) odboru društva, pored stalne funkcije odbornika, često je biran za predsjednika odbora.

Pored angažovanja u vjerskim i humanitarnim organizacijama "El-Hidaje", "Merhametu", Vakufskom povjerenstvu, Džematskom medžlisu, bio je član udruženja "Muslimanski kulturni dom u Tuzli" (član njegovog nadzornog odbora u 1938./1939.g.) Cilj udruženja je kulturno i društveno djelovanje među muslimanima grada Tuzle i Sreza tuzlanskog.

Kada je na inicijativu zanatskog društva Sena-at, održana zajednička sjednica muslimanskih društava i ustanova u Tuzli, povodom otvorene diskusije u vezi s pitanjem autonomije Bosne i Hercegovine, prisustvovao je toj sjednici, na kojoj je usvojena Tuzlanska rezolucija o autonomiji BiH.

Na toj sjednici održanoj 20. novembra 1939. godine izabran je i akcioni odbor u koji su ušli predstavnici svih navedenih društava i ustanova Tuzle, koji su iskazani kao potpisnici Tuzlanske rezolucije za autonomiju BiH. Među potpisnicima rezolucije bio je i dr. Salih-ef. Sivčević.

U poslijeratnom vremenu u periodu od 1945. do 1949. godine u vrijeme obračuna sa takozvanom "domaćom reakcijom", pohapšeni su i osuđeni mnogi viđeniji Tuzlaci. Među prvima Lutvi-beg Sijerčić i Čazimaga Žunić, bivši gradonačelnici Tuzle.

Potpisnici rezolucije Sead-beg Kulović, veleposjednik, i Bahrija Kadić uhapšeni su, odvedeni u Sarajevo, tamo osuđeni i streljani.

Ostali potpisnici rezolucije, na ostalim sudskim procesima: Alija Morankić, trgovac, i Mustafa Muharemagić, trgovac, osuđeni su na po 15 godina robije, a Alija Mehmedbašić, advo-

kat, na 5 godina prisilnog rada. Potpisnici rezolucije: Osman Vilović, Adem Bise, prof. Adem Azderović, učitelj, Omer Đuđa, prof., i dr. Salih Sivčević (umro 1943. g.) nisu suđeni, jer su prije tih suđenja već bili mrtvi. Murad-beg Zaimović - jedini potpisnik rezolucije, nije osuđivan, jer je prešao u partizane 1943. godine, ali mu je konfiskovana imovina.

O ukupnom radu Medrese i njenog upravitelja najbolje govori priznanje reisu-l-uleme Fehim-ef. Spahe u kome se kaže: "Na mom službenom putovanju po Hercegovini naišao sam na raznim mjestima više mladih vjerskih službenika Vašeg zavoda. Svi ovi mladi službenici snašli su se na svojim mjestima, udovoljavaju zahtjevima koji se stavljaju pred njih, a i narod među kojim rade vrlo je zadovoljan njihovim djelovanjem. Sve ovo ima da se pripiše spremi i odgoju koji su stekli u Vašem zavodu, pa Vam i nastavničkom zboru, ja, u ime Islamske vjerske zajednice, ovim izražavam svoje priznanje i zahvalnost."

U porodičnoj dokumentaciji nađeni su podaci da mu je:

- Uprava Gazi Husrev-begovog vakufa (svojim aktom broj 443-21 od 20.10.1921.g.) ponudila mjesto muderisa i prefekta Kuršumli medrese u Sarajevu, uz godišnja primanja od 18.000 dinara;

- da je direkcija Trgovačke škole u Tuzli (pod brojem 341 od 03.12.1923. godine) izdala imenovanom uredovnu potvrdu iz koje se vidi da je po naredbi Pokrajinske uprave (od 25. februara 1922. god. broj 13/770) Odjela za prosvjetu i vjere izvodio nastavu vjeronauke u ovoj školi. Ovaj posao otkazao je zbog opterećenosti poslovima uprave medrese. U potvrdi se naglašava da je za sve vrijeme službovanja u ovom zavodu, posao obavljao tačno, valjano i neumorno te tako odgojen na naučnoj osnovi postizao uspjeh na potpuno zadovoljstvo Zavoda;

- da mu je Glavni odbor Gajreta (dana 15. februara 1924. g. u svom aktu broj 362) na preporuku reisu-l-uleme Čauševića ponudio radno mjesto imama i vaiza u "Gajretovom" konviktu u Tuzli;

- da mu je Kotarsko vakufsko povjerenstvo u Tuzli (broj 353/24 od 19.09.1924. g.) za uloženi trud i što bolji napredak softi dodijelio jednokratnu nagradu u iznosu od 1.000 dinara;

- da je na prijedlog reisu-l-uleme za Bosnu i Hercegovinu, Ulemai-medžlis, na svojoj sjednici od 06.09.1924. g. odao pismeno Naročito priznanje, za njegov trud i rad u Behram-begovoj medresi, u svakom pogledu hvale vrijedan;

- da je Vakufsko-mearifski saborski odbor u Sarajevu svojim aktom (broj 4638/25 od 28. oktobra 1925. g.) na svojoj sjednici od 27.12.1925. godine izrazio svoje priznanje na dosadašnjem uspješnom djelovanju na prosvjetnom poju;

- da mu je naib za Islamsko vjersku zajednicu u Skoplju svojim aktom od 22. jula 1936. godine ponudio učešće na konkursu za direktora novootvorene Gazi Isabegove centralne reformisane medrese u Skoplju u rangi potpune stručne škole, uz mjesečna primanja od 4.500 dinara.

Hfz. dr. Salih Sivčević, sagorio u dogradnji, opremi i reformi Medrese, predavačkim aktivnostima na vjerskom obrazovanju stanovništva teško je obolio od TBC, pa je 2. juna 1940. godine podno Ulemai-medžlisa u Sarajevu zahtjev da mu se za penziju prizna sve vrijeme koje je proveo u službi IVZ, kao nastavnik Medrese u Tuzli i član Ulemai-medžlisa u Sarajevu. Svojim aktom br. 1792/41 od 26. augusta 1941. godine Ulemai-medžlis riješio je da izmijeni svoje rješenje od 17.05.1940. godine i svojim novim rješenjem naknadno prizna zaključno sa danom 31.03.1940. godine ukupno 13 godina, 3 mjeseca i 11 dana službe za penziju. Pošto je službena primopredaja dužnosti upravitelja Medrese izvršena 26.06.1942. godine, znači da mu je za penziju ukupno priznato 15 godina i 6 mjeseci penzionog staža, što znači 6 godina manje od ukupnog radnog staža, što je, vjerovatno, bila odmazda za njegovo ukupno angažovanje kao društvenog radnika i potpisnika rezolucije.

Kada je njemačka vojska 1943. godine zauzela Medresu odnijela je svu opremu i podijelila hranu stanovništvu, bolest mu se pogoršala.

Prema dokumentu o popisu inventara Medrese br. 37/42 od 25.06.1942. godine, koji se poziva na Akt Reis-ul-uleme br. 575/42 od 15.06.1942. godine i Akt Ulemai-medžlisa br. 1384/42 od 15.06.1942. godine, u povodu primopredaje uprave Medrese između oboljelog dr. Salih-ef. Sivčevića i Muhamed ef. Husića - muiderisa, koji je sačinjen u Uredu imamata u Tuzli u prisustvu glavnog imama Aganović Muha-

med-efendije, ukupna imovina Medrese, pored objekata Medrese i njenog internata sastojala se od predmeta navedenih u zapisniku primopredaje i aneksu uz taj zapisnik u prilogu.

Dana 29. 03. 1943. godine u 57. godini života umro je tiho ovaj skromni čovjek, veliki patriota i alim ovog kraja, koji nikad, ni u krugu svoje porodice, nije pričao o svom teškom školovanju i svojim životnim problemima. Prosto je nevjerovatno da njegova porodica nije znala o njegovom visokom stupnju obrazovanja. Koliki je bio zaljubljenik Medrese i njenog razvoja, može se među ostalim vidjeti i iz toga što je oba sina upisao u Medresu. Stariji sin je završio Medresu u petogodišnjem trajanju, a mlađi u toku II svjetskog rata prekinuo je pohađanje Medrese. Starijeg je upisao u Učiteljsku školu u Tuzli, govoreći mu: "Uči dobro, pa ćeš nastaviti školovanje u Kairu na Al-Azharu i biti profesor Medrese." Stariji sin završio je Prirodno matematički fakultet i postao profesor, ali ne u Medresi, nego u Učiteljskoj školi, jer su mogućnosti i životni putevi djece i želje roditelja u izmijenjenim društvenim uvjetima ostali različiti i neostvarivi.

U prisustvu velikog broja građana Tuzle, bivših učenika i prijatelja iz cijele BiH, 30. marta 1943. godine sahranjen je na tuzlanskom mezarju Borić pored poznatog alima i evlije iz Gurskog perioda, po legendi čuvenog šejha, Velefendije.

Vjerujemo da će buduće generacije u svom sjećanju i drugim zapisima o ovom entuzijasti, nalaziti primjere plemenitog i najboljeg u životu i dijelu ovog reformatora i pedagoga i društvenog radnika u njegovoj borbi za sretniju i perspektivniju budućnost Bošnjaka na ovom tlu.

IZVORI:

m

1. Porodična personalna dokumentacija hfz. dr. Salih-ef. Sivčevića.
2. Hifzija Suljkić, Kratke bilješke o Behram-begovoj medresi, Tuzla, broj 12/94., str. 420.
3. Spomenica 20 godina društva "Merhamet" u Sarajevu - 1913.-1933., str. 22.
4. "Misak — Tuzlanska baklja islama", Tuzla, Vedad Gurda, broj 1/97., strana 9.

5. "Kalendar" - nepoznate godine, strane 114., poglavlje - "Članovi vrhovnog vjerskog vodstva jugoslovenskih Muslimana".
6. Putni nalazi Ulema-Medžlisa u Sarajevu iz 1929. godine.
7. "Hikmet", "Hikmet i Emir Šekib Arslan", Jahija Zadevi, 12/94, strana 424, Tuzla.
8. Porodična sjećanja i kazivanja.
9. Hamdija Kreševljaković - Turali-begov vakuf u Tuzli, Sarajevo, 1941. godine, str. 18
10. Prvi izvještaj o radu Ulema-Medžlisa u Sarajevu - Glasnik IVZ br. 3/33, str. 31.
11. Uredbe o nižim medresama, Glasnik IVZ broj 5 i 6, str. 191.
12. "Misak", Fehim Spaho — "Reformator i pedagog" - Hifzija Suljkić, Tuzla
13. Enver Mulahalilović - Vjerski običaji Muslimana BiH, Sarajevo, 1988. godine.
14. Bihnam - Tuzla, broj 18, 2002. godine
15. Bihnam - Tuzla, broj 19, I-II-2003. godine.

Summary

الدكتور صالح سيفتشييفيتش — المدرّس والمُرَبّي والمُصلِح في معهد بهرم بك الديني في توزلا (1922- 1943 م)

حمديا سيفتشييفيتش

يتحدث هذا المقال عن حافظ القرآن الشيخ صالح سيفتشييفيتش، مُصلِح معهد بهرم بك الديني في توزلا، والعالم والمناضل الاجتماعي البارز، ولكنه، مع الأسف، مُنسيٌّ بين عامة الناس.

ولد صالح سيفتشييفيتش سنة 1885 م، في قرية فراجيتشي التابعة لبلدية تشيليتش. وفي الثانية عشرة من عمره التحق بمعهد "تشاتشاك" الديني في مدينة برتسكو، وتخرج منه بنجاح. وفي سنة 1904 م، التحق بالمدرسة الدينية في استبول في دفعة حافظ القرآن الشيخ محمد توفيق محمد ثابت، وبعد عشر سنوات من المواظبة على سماع الدروس والمحاضرات حصل على إجازة تأهيل لجميع المناصب الدينية. واستطاع إلى جانب تحصيله العلمي أن يحفظ القرآن الكريم عن ظهر قلب. وبعد ذلك التحق بالمعهد العالي للعلوم الدينية الذي كان يعرف "بدار الخلافة"، وأنهى دراسته في ذلك المعهد بتقدير ممتاز، وبزمن قياسي لم يزد على أربع سنوات. وبعد دار الخلافة بادر فوراً للالتحاق بدار المتخصصين السليمانية، وحصل منها عام 1921 م، على شهادة الدكتوراه في أصول الدين. وبعد ذلك انضم متطوعاً إلى صفوف الجيش التركي، حيث أصبح ضابطاً وشارك في تحرير تركيا.

وبالرغم من الفرص التي أتاحت له للحصول على مناصب رفيعة في تركيا، إلا أن حنينه إلى الوطن دفعه للعودة إلى البوسنة والهرسك في عام 1922 م. وفور عودته عُيّن مديراً لمعهد بهرم بك الديني في توزلا، وبمجرد أن انتبه إلى المخاطر المحدقة بالمعهد والتهديد بإغلاقه، عمد إلى إدخال الإصلاحات فيه. كان عضواً في مجلس العلماء،

Summary

SALIH SIVCEVIC, PH. D. – A PROFESSOR, EDUCATOR AND A REFORMER OF THE BEHRAM-BAY'S MADRASAH IN TUZLA

Hamdija Sivcevic

This article is about *hafiz* Salih ef. Sivcevic, Ph.D., a reformer of the Behram-bay's Madrasah in Tuzla and a distinguished scholar and community worker, who has, unfortunately, been largely forgotten.

Salih ef. Sivcevic was born in Vrazici, a municipality of Celic, in 1885. He enrolled at the Cacak Madrasah in Brcko when he was 12 and he successfully completed it. In 1904 he registered with a madrasah in Istanbul, to be mentored by *hafiz* Mehmed Taufik bin Mehmed Sabit, where, after 10 years of lectures, he's been "pronounced to be fit for all Islamic religious professions..." During that time, he also

became a *hafiz*. After the madrasah, he enrolled at the Daru-l-khilapha, a theological college, which he completed with honors in a record four-year time.

He immediately proceeded to continue his undergraduate studies at the Sulaymaniyya – Daru-l-mutahassenen, a Grand reformed school. He received his doctorate degree in theology in 1921. After the studies, he volunteered to join the Turkish army, and, as an officer, he participated in final liberation of Turkey.

Even though he had great opportunities for advancement in Turkey, homesick, he returns to Bosnia-Herzegovina in 1922. He was named a principal of the Bahram-bay's Madrasah in Tuzla. Realizing the dangers from closing down the Madrasah, he immediately sets out to reform it. He was a member of *Ulema-medzlis*, a very active member of Ulama Association "*El-Hidaje*" and a member and an activist of many Muslim humanitarian organizations. He was 57 when he died in Tuzla, in 1943. During his life he showed persistence, knowledge and conscientiousness in his work. He was modest, kind-hearted, sociable, cheerful and obliging.